

ЕКОЛОГІЧНЕ ОПОДАТКУВАННЯ ЯК ІНСТРУМЕНТ ВПЛИВУ НА ОБСЯГИ УТВОРЕННЯ ВІДХОДІВ: ІМПЛЕМЕНТАЦІЯ ЄВРОПЕЙСЬКОГО ДОСВІДУ В УКРАЇНІ

©2022 ГОНЧАРУК І. В., ЄМЧИК Т. В., ВОВК В. Ю.

УДК 336.226.44:658.567(4+477)
JEL: H23; Q53; Q56

Гончарук І. В., Ємчик Т. В., Вовк В. Ю. Екологічне оподаткування як інструмент впливу на обсяги утворення відходів: імплементація європейського досвіду в Україні

Мета статті полягає в дослідженні систем справляння екологічних податків в Україні та Європі, а також в обґрунтуванні пропозицій щодо вдосконалення механізму нарахування, розподілу та використання коштів екологічного податку в Україні, використовуючи досвід ЄС. Авторами охарактеризовано систему екологічного оподаткування у країнах – членах ЄС і здійснено порівняння видів екологічних податків, які справляються у країнах ЄС-27 та в Україні. Здійснено аналіз обсягів утворення відходів, викидів CO₂ та надходжень від сплати екологічного податку у країнах ЄС-27. Простежено, що між обсягами утворення відходів, викидами CO₂ та сумою надходжень від сплати екологічних податків у країнах ЄС-27 існує прямопропорційна залежність, тобто зі збільшенням (зменшенням) значення однієї з них у кілька разів значення іншої величини збільшується (зменшується) у стільки ж разів. Проаналізовано надходження від екологічних податків у доходах і частку екологічних податків у загальній структурі податкових надходжень деяких європейських країн та України. Наведено модель впливу екологічного податкового регулювання на прийняття рішень забруднювачами навколишнього природного середовища, визначено основні проблеми, які існують нині у вітчизняній системі справляння екологічних податків та запропоновано заходи по вирішенню цих проблем. Разом із тим встановлено, що проведення запропонованих заходів щодо підвищення ставок екологічних податків може призвести до серйозних ризиків щодо здійснення виробничо-господарської діяльності підприємствами. Зважаючи на зазначене, необхідність подальших досліджень полягає в удосконаленні системи цільового спрямування коштів від сплати екологічних податків та фінансування природоохоронних заходів і впровадження на підприємствах енерго- та ресурсозберігаючих маловідходних і безвідходних технологій.

Ключові слова: екологічний податок, альтернативні джерела енергії, ресурсозбереження, безвідходні технології, викиди вуглецю, сільськогосподарські відходи, енергетична безпека.

Рис.: 2. **Табл.:** 2. **Бібл.:** 18.

Гончарук Інна Вікторівна – доктор економічних наук, професор, проректор Вінницького національного аграрного університету (вул. Сонячна, 3, Вінниця, 21008, Україна)

E-mail: vnaunauka2021@gmail.com

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-1599-5720>

Researcher ID: <https://www.webofscience.com/wos/author/record/1492304>

Scopus Author ID: <https://www.scopus.com/authid/detail.uri?authorid=57200143973>

Ємчик Тетяна Вікторівна – кандидат економічних наук, доцент, доцент кафедри аграрного менеджменту та маркетингу, Вінницький національний аграрний університет (вул. Сонячна, 3, Вінниця, 21008, Україна)

E-mail: tana.honcharuk@gmail.com

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-6998-4325>

Researcher ID: <https://www.webofscience.com/wos/author/record/951901>

Scopus Author ID: <https://www.scopus.com/authid/detail.uri?authorid=57200150523>

Вовк Валерія Юріївна – аспірантка, асистентка кафедри комп'ютерних наук та економічної кібернетики, Вінницький національний аграрний університет (вул. Сонячна, 3, Вінниця, 21008, Україна)

E-mail: vvovk_2703@ukr.net

UDC 336.226.44:658.567(4+477)
JEL: H23; Q53; Q56

Honcharuk I. V., Yemchik T. V., Vovk V. Yu. The Ecological Taxation as an Instrument of Influence on the Volumes of Waste Generation: Implementing the European Experience in Ukraine

The purpose of the article is to study the systems of ecological tax collection in Ukraine and Europe, as well as to substantiate proposals for improving the mechanism for calculating, distributing and using ecological tax funds in Ukraine, using the EU experience. The authors characterize the system of ecological taxation in the EU member states and make a comparison of the types of ecological taxes levied in the EU-27 countries and in Ukraine. An analysis of the volumes of waste generation, CO₂ emissions and ecological tax revenues in the EU-27 countries was carried out. It is observed that there is a directly proportional relationship between the volumes of waste generation, CO₂ emissions and the amount of revenues from the payment of ecological taxes in the EU-27 countries, that is, with an increase (decrease) in the value of one of them several times, the value of another value increases (decreases) by the same number of times. The revenues from ecological taxes in incomes and the share of ecological taxes in the overall structure of tax revenues of some European countries and Ukraine were analyzed. The model of the impact of ecological tax regulation on decision-making by ecological polluters is presented, the main problems that currently exist in the domestic system of ecological tax collection are identified and measures to solve these problems are proposed. Simultaneously, it is determined that the proposed measures to increase ecological tax rates can lead to serious risks in the implementation of production and economic activities by enterprises. In view of the above-mentioned, the need for further research is to improve the system of targeted allocation of funds from the payment of ecological taxes and financing of ecological measures and the introduction of energy- and resource-saving low-waste and waste-free technologies at enterprises.

Keywords: ecological tax, alternative energy sources, resource saving, waste-free technologies, carbon emissions, agricultural waste, energy security.

Fig.: 2. **Tabl.:** 2. **Bibl.:** 18.

Honcharuk Inna V. – D. Sc. (Economics), Professor, Pro-rector, Vinnytsia National Agrarian University (3 Soniachna Str., Vinnytsia, 21008, Ukraine)

E-mail: vnaunauka2021@gmail.com

ORCID: <http://orcid.org/0000-0002-1599-5720>

Researcher ID: <https://www.webofscience.com/wos/author/record/1492304>

Scopus Author ID: <https://www.scopus.com/authid/detail.uri?authorId=57200143973>

Yemchuk Tetiana V. – PhD (Economics), Associate Professor, Associate Professor, Department of Agricultural Management and Marketing, Vinnytsia National Agrarian University (3 Soniachna Str., Vinnytsia, 21008, Ukraine)

E-mail: tana.honcharuk@gmail.com

ORCID: <http://orcid.org/0000-0001-6998-4325>

Researcher ID: <https://www.webofscience.com/wos/author/record/951901>

Scopus Author ID: <https://www.scopus.com/authid/detail.uri?authorId=57200150523>

Vovk Valeriia Yu. – Postgraduate Student, Assistant of the Department of Computer Science and Economic Cybernetics, Vinnytsia National Agrarian University (3 Soniachna Str., Vinnytsia, 21008, Ukraine)

E-mail: vvovk_2703@ukr.net

Постійне зростання антропогенного впливу на навколишнє природне середовище внаслідок зростаючої виробничо-господарської діяльності призводить до загострення глобальних екологічних проблем, пов'язаних зі зміною клімату на планеті. Однією з головних причин забруднення довкілля та змін клімату є викиди вуглекислого газу та інших забруднюючих речовин у атмосферне повітря. За даними Продовольчої та сільськогосподарської організації ООН (далі – ФАО), обсяги викидів парникових газів продовжують зростати, сьогодні вони перевищують аналогічний показник 1990 року майже на 50% [1].

Сьогодні практично всі антропогенні навантаження на природу можна звести до проблеми відходів. На жаль, не всі виробники відповідально ставляться до ступеня впливу результатів своєї діяльності на довкілля. Тому для вирішення зазначеної проблеми в діяльність таких підприємств повинна втручатися держава для забезпечення ефективного впливу як на економічну, так і на екологічну складову господарської діяльності.

Таким інструментом контролю держави є екологічний податок, який має на меті:

- ✦ стимулювати суб'єктів господарювання відповідально здійснювати виробничо-господарську діяльність;
- ✦ скорочувати обсяги накопичення відходів, особливо небезпечних;
- ✦ знижувати обсяги викидів/скидів забруднюючих речовин у атмосферне повітря/водні об'єкти;
- ✦ встановлювати пряму залежність розміру податкових відрахувань від ступеня негативного впливу на довкілля;
- ✦ мобілізувати кошти до бюджетів різних рівнів із метою фінансування витрат на охорону навколишнього середовища та раціональне використання природних ресурсів;
- ✦ популяризувати екологічно чисті технології;
- ✦ стимулювати інноваційне безвідходне виробництво;
- ✦ сприяти розвитку альтернативної енергетики та збереженню природних ресурсів.

Актуальність основних засад справляння екологічного податку та низької ефективності цього інструменту для забезпечення екологічної безпеки в Україні змушують використовувати практику розвинених країн світу, які мають значний досвід у питаннях становлення, розробки, впровадження та використання ефективного інструментарію справляння екологічних податків.

Обґрунтоване та об'єктивне податкове навантаження в екологічній сфері має зробити для суб'єктів господарювання не вигідним накопичення відходів, нераціональне використання природних ресурсів та негативний вплив на навколишнє природне середовище, що, своєю чергою, стимулюватиме відтворення природно-ресурсного потенціалу країни та вирішення глобальних екологічних проблем.

Проблемам антропогенного впливу на довкілля внаслідок розміщення відходів, шкідливих викидів у атмосферне повітря та їх вирішення шляхом раціонального використання природних ресурсів, забезпечення безвідходного виробництва тощо присвячені численні праці науковців. Зокрема, варто виділити науковців Вінницького національного аграрного університету, а саме: І. В. Гончарук, яка досліджувала напрями використання відходів тваринництва для забезпечення енергетичної незалежності та поповнення енергетичного балансу [2]; Г. М. Калетнік, І. В. Гончарук та Ю. В. Охота приділяють увагу необхідності розвитку безвідходного виробництва для формування енергетичної автономії сільськогосподарських підприємств України [3]; Т. В. Ємчик (Гончарук) у своїх працях досліджує основні засади використання відновлюваних і альтернативних джерел енергії як важливого фактора підвищення енергетичної безпеки та зниження антропогенного впливу на довкілля [4]; Н. В. Пришляк, Д. М. Токарчук та Я. В. Паламаренко присвячують свої праці дослідженню ролі органічних відходів у забезпеченні держави енергетичними ресурсами при поліпшенні екологічного стану довкілля [5].

Основні принципи екологічних податків та їх ефективність широко досліджувалися багатьма зарубіжними науковцями, серед яких варто виділити A. Miceikiene, V. Čiulevičienė, J. Rauluskevičienė, D. Štreimikienė, які у своїй праці аналізують вплив екологічних податків на охорону навколишнього середовища у країнах – членах ЄС, США, Японії, Китаї, Норвегії та Туреччині. Авторами доведено, що роль екологічних податків є більш помітною там, де рівень природних енергетичних ресурсів підтримується за рахунок використання відновлюваної енергії; екологічне оподаткування сприяє розробці та впровадженню безвідходних і маловідходних технологій виробництва та технологій ресурсозбереження [6].

Дослідження A. Miceikiene, K. Gesevičienė, D. Rimkuvienė показують, що фінансова підтримка та екологічні податки є одними з найефективніших заходів для пом'якшення негативних наслідків зміни клімату. Країни ЄС застосовують різні заходи з екологічної підтримки та екологічні податки для скорочення викидів парникових газів. У роботі здійснено порівняння ефективності заходів екологічної підтримки країн ЄС із ефективністю екологічних податків щодо скорочення викидів парникових газів. У результаті проведеного дослідження встановлено, що країнам – членам ЄС, які спрямовували фінансові заходи з екологічної політики на зниження споживання енергії, вдалося досягти більшого скорочення викидів парникових газів порівняно з країнами, які не застосовували ці заходи. Країни Центральної та Східної Європи характеризуються меншими екологічними податками та меншими витратами на охорону навколишнього середовища, а країни з вищим ВВП на душу населення мають більші викиди ПГ, ніж країни з нижчим ВВП на душу населення. Це пов'язано з більшим споживанням, відходами та споживанням енергії [7].

Особливості систем екологічного оподаткування України та країн ЄС досліджували такі вітчизняні науковці, як І. В. Свиноус, О. І. Слободенюк, Н. М. Присяжнюк, О. Ю. Гаврик, М. С. Осадчий, які констатують, що екологічне оподаткування повинно використовуватися як один із найбільш ефективних інструментів для прискорення переходу від традиційних енергоносіїв до поновлюваних джерел енергії та підвищення енергоефективності [8]. Л. С. Захаркіна та В. М. Новіков встановили, що податкове екологічне навантаження в Україні є значно нижчим, ніж у країнах ЄС, що демонструє нерозуміння важливості збереження довкілля у суб'єктів господарювання, відсутність ефективних інституційних механізмів контролю та відповідальності в цьому напрямку [9].

В. С. Кравців та П. В. Жук здійснили порівняння європейської та вітчизняної практики податкового регулювання екологічної безпеки, а за результатами дослідження зробили висновки про необхідність на-

ближення екологічної складової податкової політики України до європейської. Авторами запропоновано шляхи вдосконалення економічного регулювання екологічної безпеки в Україні з урахуванням європейського досвіду [10].

Проте не всі аспекти наближення вітчизняної системи екологічного оподаткування до європейської та забезпечення її ефективності в питаннях зменшення негативного впливу виробничо-господарської діяльності підприємств на навколишнє природне середовище досліджено повною мірою.

Мета статті полягає у визначенні еколого-економічної ефективності інструментів екологічного оподаткування у країнах ЄС і доцільності імплементації європейського досвіду для вдосконалення вітчизняної системи екологічного оподаткування.

Методологічною основою дослідження є фундаментальні положення системи екологічного оподаткування в Україні та країнах ЄС. Якісне поєднання сучасних методів системного аналізу в дослідженні екологічного оподаткування із аналітичним дослідженням правових засад функціонування суб'єктів господарювання дозволило визначити найбільш перспективні рішення для вдосконалення системи екологічного оподаткування в Україні.

У процесі проведення дослідження використано монографічний, економіко-статистичний, економіко-математичний, порівняльний, графічний та інші методи. Монографічний метод використовувався при вивченні передового досвіду європейських країн у сфері справляння екологічних податків, аналізі процесів, які відбуваються в системі екологічного оподаткування в Україні, визначенні проблем та обґрунтуванні заходів, спрямованих на подальший розвиток і вдосконалення системи справляння екологічних податків та при дослідженні окремих питань цільового спрямування коштів, які акумулюються від сплати екологічних податків на природоохоронні заходи.

За допомогою економіко-статистичного та економіко-математичного методів систематизовано основні статистичні показники щодо надходжень від екологічних податків, їх частки в загальній структурі податкових надходжень європейських країн та України, а також розмірів державних видатків та витрат підприємств на природоохоронні заходи. За допомогою вказаних методів виявлено основні тенденції та закономірності розвитку системи екологічного оподаткування, здійснено прогнозування подальшого розвитку процесів справляння екологічного податку в Україні.

За допомогою порівняльного методу здійснено зіставлення системи екологічного оподаткування у країнах ЄС та Україні.

Розв'язання поставлених у дослідженні завдань щодо імплементації європейського досвіду з питань екологічного оподаткування в Україні проводилося з використанням методу критичного аналізу, систематизації й узагальнення отриманих результатів.

З метою наочного відображення та прослідкування динаміки статистичних даних використано табличний і графічний методи подання інформації.

Головні завдання щодо запобігання забрудненням та охорони навколишнього природного середовища, а також досягнення екологічної нейтральності за допомогою економічних методів лежать в основі практично всіх розроблених на сьогодні екологічних стратегій і політиці різних країн. Дотримання низки екологічних принципів, зокрема принципу запобігання забрудненню, принципу «винного», або «забруднювач платить», відповідно до якого витрати на компенсацію й усунення забруднення має відшкодувати той, чия діяльність спричинила забруднення, забезпечується засобами економічного впливу. З метою дотримання вищезазначених принципів та забезпечення охорони навколишнього середовища у країнах ЄС та в Україні впроваджено відповідні інструменти, зокрема екологічні податки. Екологічний податок є на сьогодні основним регулюючим інструментом держави у сфері охорони навколишнього природного середовища.

Екологічні податок у країнах – членах ЄС функціонують у вигляді близько 500 різновидів або форм, зокрема:

- ✦ податок на викиди вуглецю (Данія, Норвегія, Швеція, Франція, Німеччина, Польща);
- ✦ податок за забруднення води (Данія, Чехія, Словенія);
- ✦ податок за викиди вуглекислого газу (Данія, Норвегія, Франція, Фінляндія, Словенія);
- ✦ податок/плата за викиди в атмосферу (Чехія, Франція, Польща);
- ✦ податок на теплові викиди (Данія);
- ✦ податок на продукцію, що містить екологічно шкідливі речовини (Данія, Норвегія, Швеція, Чехія, Франція, Німеччина, Латвія, Польща);
- ✦ податок на упаковку (скло, метал, пластик) (Данія, Норвегія, Швеція, Фінляндія);
- ✦ податок за споживання енергії (Данія, Швеція, Німеччина, Нідерланди, Фінляндія);
- ✦ збір за захист навколишнього середовища (Велика Британія, Швеція) [11].

Європейські екологічні податки частково збігаються з деякими складовими екологічного податку в Україні. Так, наприклад, у ЄС – податки за забруднення та частково енергетичні податки, в Україні – такі складові екологічного податку, як податок за розміщення відходів, забруднення атмосферного повітря, скиди забруднюючих речовин у водні об'єкти, податок за обсяги електричної енергії, виробленої експлуатуючими організаціями ядерних установок (атомних електростанцій).

Загалом у європейських країнах усі екологічні податки групують у чотири категорії: ET – *Energy Tax* (податки на енергію); TT – *Transport Tax* (транспортні

податки); PT – *Pollution Tax* (податки за забруднення) та RT – *Resource Tax* (податки за використання ресурсів). Основну частину надходжень від екологічного оподаткування у країнах ЄС (EU-27) складають податки на енергію (у 2020 р. податки на енергію становили 77,5% загального обсягу екологічних податків; транспортні податки – 19,0%; податки за забруднення / використання ресурсів – 3,5%) [12], тому порівнювати обсяги надходження екологічних податків у європейських країнах та в Україні недоцільно. Проте можливо провести деяку аналогію та зіставити їх відповідно до видів (табл. 1).

У країнах ЄС-27 протягом 2016–2019 рр. обсяг утворених відходів та викиди вуглекислого газу збільшувалися, відповідно, збільшувався й обсяг надходжень від сплати екологічних податків. У 2020 р. разом зі зменшенням обсягів утворення відходів та викидів вуглекислого газу зменшувалася і сума надходжень від сплати екологічних податків (рис. 1).

У економіці країн ЄС (EU-27) надходження від екологічних податків (табл. 2) є однією із бюджетоформуючих статей доходів. Щороку обсяги надходжень, акумульованих у бюджети країн ЄС справлянням екологічних податків, зростали, винятком є тільки 2020 р. Так, у 2020 р. дана стаття доходів країн ЄС скоротилася порівняно із 2016 р. на 10,32 млрд євро. Найбільша сума надходжень від екологічних податків серед країн – членів ЄС у Італії та Франції – 58,20 млрд євро та 58,19 млрд євро відповідно, також у Німеччині – 57,53 млрд євро у 2020 р. В Україні сума надходжень від сплати екологічних податків, як і у країнах ЄС, зростала протягом 2016–2019 рр., проте у 2020 р. скоротилася на 0,07 млрд євро порівняно з 2016 р. і надалі залишається мізерною порівняно із іншими країнами – 0,17 млрд євро у 2020 р. (для зручності порівняння з країнами ЄС сума надходжень від екологічного податку в Україні конвертована в євро відповідно до валютного курсу НБУ станом на 31 грудня відповідного року).

Сфера застосування податку на CO₂ у кожній країні різна, що призводить до різної частки викидів парникових газів, які можливо покрити податком. Наприклад, іспанський податок на вуглець поширюється лише на фторовані гази, оподатковуючи лише 3% загальних викидів парникових газів у країні. Норвегія, навпаки, нещодавно скасувала більшість пільг і знизила ставки вуглецевого податку, покриваючи тепер понад 60% своїх викидів.

У багатьох європейських країнах (Фінляндія, Данія, Велика Британія, Швеція) надходження від екологічних податків, у тому числі від податку на викиди вуглецю, мають цільовий характер і спрямовані на заходи боротьби із кліматичними змінами. В Україні кошти від податку на викиди вуглецю, окрім у разі нижчої ставки оподаткування, надходять у загальний фонд державного бюджету і не мають цільового спря-

Екологічні податки в Україні та ЄС у 2020 р.

№ з/п	ЄС-27		№ з/п	Україна	
1	Частка екоподатків у структурі ВВП, %	2,24	1	Частка екоподатків у структурі ВВП, %	0,141
2	Частка екоподатків у структурі загальних податків та соціальних відрахувань до бюджету, %	5,42	2	Частка екоподатків у структурі загальних податків та соціальних відрахувань до бюджету, %	0,634
3	Загальний обсяг надходжень від екологічних податків, млрд євро, у т. ч.:	299,884	3	Загальний обсяг надходжень від екологічних податків, млрд грн, у т. ч.:	5,397
3.1	Енергетичні податки	232,411	3.1	19010100 Екологічний податок, який справляється за викиди в атмосферне повітря забруднюючих речовин стаціонарними джерелами забруднення (за винятком викидів в атмосферне повітря двоокису вуглецю)	1,982
			3.2	19010200 Надходження від скидів забруднюючих речовин безпосередньо у водні об'єкти	0,148
3.2	Транспортні податки	56,837	3.3	19010300 Надходження від розміщення відходів у спеціально відведених для цього місцях чи на об'єктах, крім розміщення окремих видів відходів як вторинної сировини	1,190
			3.4	19010400 Екологічний податок, який справляється за утворення радіоактивних відходів (включно з уже накопиченими) та/або тимчасове зберігання радіоактивних відходів їх виробниками понад установлений особливими умовами ліцензій строк	1,015
3.3	Податки за забруднення / ресурси	10,635	3.5	19011000 Екологічний податок, який справляється за викиди в атмосферне повітря двоокису вуглецю стаціонарними джерелами забруднення	1,062

Примітки: ВВП України у 2020 р. – 3818,456 млрд грн (реальний ВВП). Податкові надходження в Україні у 2020 р. – 851,115 млрд грн.

Джерело: сформовано на основі даних [12–15].

мування, що негативно впливає на екомодернізацію підприємницького сектора та зниження викидів парникових газів.

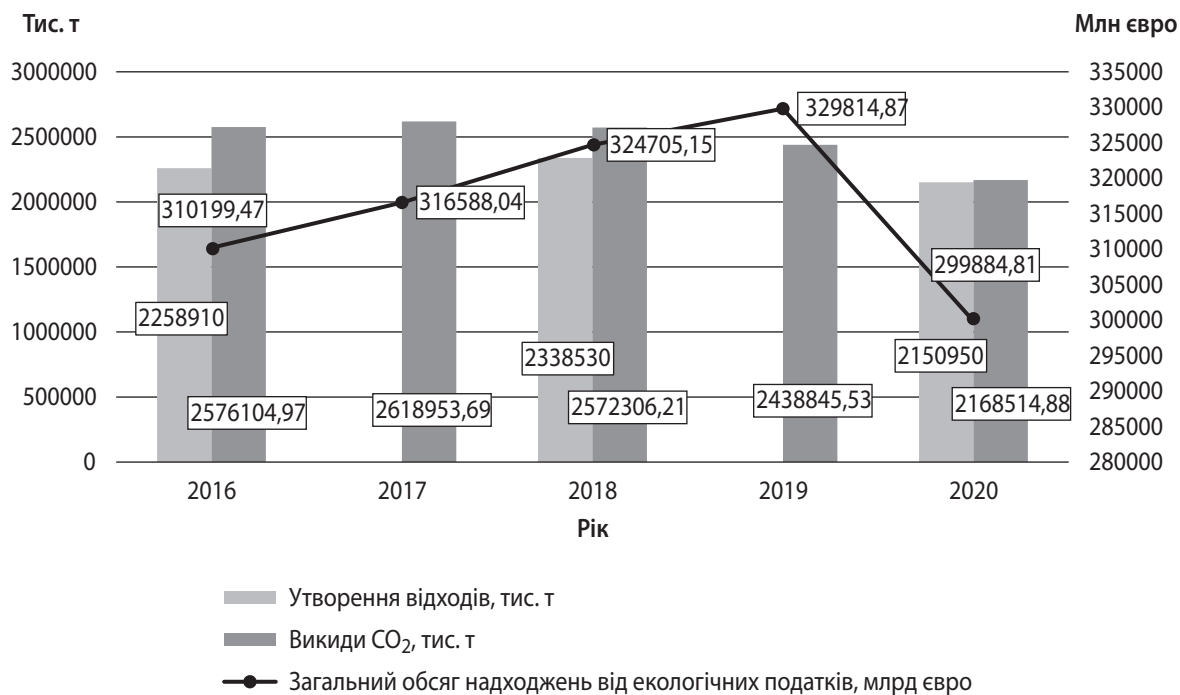
Таким чином, на нашу думку, в Україні система справляння екологічних податків є досить лояльною, тому необхідно поступово підвищувати їх ставки для стимулювання ресурсоефективної, безвідходної виробничо-господарської діяльності підприємствами та здійснення заходів щодо охорони навколишнього природного середовища.

Усі види витрат держави, підприємств (організацій, установ), спрямовані на запобігання, контроль, зменшення чи ліквідацію забруднення навколишнього природного середовища й охорону довкілля, управління природоохоронними заходами, є витратами на охорону навколишнього природного середовища. Витрати на природоохоронні заходи поділяються на

капітальні інвестиції (витрати на будівництво нових, розширення, реконструкцію, реставрацію, технічне переобладнання діючих підприємств, об'єктів, капітальний ремонт і придбання обладнання природоохоронного призначення довгострокового користування) та поточні витрати (витрати на підтримку, утримання та експлуатацію об'єкта чи основних засобів природоохоронного призначення в робочому стані) [16, с. 243].

Європейський досвід включає системний підхід і позитивні приклади використання коштів, які надходять від сплати екологічних податків, на які, безумовно, необхідно орієнтуватися Україні у процесі реалізації екологічної політики.

На рівні ЄС відсутня єдина звітність, яка б дозволяла відстежити конкретні напрямки використання екологічних надходжень. Однак європейські країни мають налагоджений механізм використання коштів від сплати екологічних податків. Як свідчать дані

Рис. 1. Утворення відходів, викиди CO₂ та надходження від сплати екологічного податку в країнах ЄС-27, 2016–2020 рр.

Джерело: побудовано на основі даних [12].

Таблиця 2

Надходження загальних екологічних податків до бюджетів деяких країн – членів ЄС та України, 2016–2020 рр., млрд євро

№ з/п	Країна	2016 р.	2017 р.	2018 р.	2019 р.	2020 р.	Відхилення 2020/2016
1	ЄС (EU-27)	310,20	316,59	324,71	329,815	299,88	-10,32
2	Німеччина	58,44	59,26	59,73	61,12	57,53	-0,91
3	Італія	59,48	58,00	58,58	58,38	58,20	-1,28
4	Франція	50,13	53,05	56,04	56,33	58,19	8,06
5	Нідерланди	23,75	24,64	25,88	27,57	25,38	1,63
6	Іспанія	20,79	21,37	22,08	22,02	19,58	-1,21
7	Польща	11,56	12,51	13,47	13,55	13,39	1,83
8	Бельгія	11,47	12,00	12,42	12,63	11,60	0,13
9	Данія	11,07	10,81	10,93	10,22	9,89	-1,18
10	Швеція	10,34	10,15	9,81	9,78	9,62	-0,72
11	Швейцарія	8,56	8,53	8,60	9,04	9,03	0,47
12	Австрія	8,38	8,84	8,78	9,06	7,98	-0,4
13	Фінляндія	6,71	6,69	6,85	6,73	6,49	-0,22
14	Норвегія	8,04	8,12	8,11	7,63	6,45	-1,59
15	Греція	6,65	7,13	6,82	7,09	6,23	-0,42
16	Україна	0,18	0,14	0,16	0,24	0,17	-0,07

Джерело: сформовано на основі даних [12; 13].

Database on Policy Instruments for the Environment [17], що збираються та систематизуються ОСЕР, механізм екологічного субсидування включає: гранти; податкові знижки та пільгові кредити.

З їх допомогою держави підтримують упровадження ресурсозберезувальних технологій, проведення науково-дослідних робіт з охорони навколишнього середовища та інших природоохоронних

заходів. Найбільш вдалі приклади екологічних субсидій – гранти для капітальних інвестицій і повернення кредитів, пов'язаних із упровадженням природоохоронних технологій.

Відповідно до даних звіту щодо інструментів стимулювання «зеленої» модернізації промислових підприємств у країнах ЄС та в Україні, у Великій Британії податок на зміну клімату забезпечив зниження парникових газів на 6–8%; у Швеції в результаті запровадження податку на викиди оксидів сірки обсяги викидів цієї забруднюючої речовини за чотири роки з моменту введення податку скоротилися на 15–20% [11].

Міністерство захисту довкілля та природних ресурсів України просуває ідею створення Кліматичного фонду, тобто окремої юридичної особи, яка матиме власну структуру управління та не тільки акумулюватиме кошти екологічного податку, але й буде ними розпоряджатися, спрямовуючи на природоохоронні проекти.

Суб'єкти господарювання не підтримують ідею Міндовкілля у зв'язку з тим, що першочерговим завданням є проведення екологічної модернізації підприємств, оскільки саме їх діяльність найбільше забруднює довкілля. Тому пропонується створити Державний фонд декарбонізації, проект якого засновано на досвіді провідних країн у сфері екології, які вже реалізували схожі проекти, тобто держави стимулювали процеси переходу на нові ресурсозберезувальні технології та надавали підприємствам підтримку у вигляді податкових канікул, зниження податкових ставок, пільгового кредитування тощо. Тому і в Україні доцільно використати кошти цього Фонду саме для надання підтримки підприємствам, щоб вони швидко змогли модернізуватися без втрат для економіки країни. У зв'язку з вимогами проекту Закону України № 3091 «Про державний екологічний контроль» від 19.02.2020 р., який передбачає введення жорстких екологічних вимог до здійснення господарської діяльності, та брак часу для переходу на нові технології, існує загроза, що значна частина підприємств України не втримаються під тиском і зупинять діяльність.

Саме тому стає зрозумілим необхідність створення Державного фонду декарбонізації. У 2020 р. у Верховній Раді України були зареєстровані законопроекти про запровадження Державного фонду декарбонізації (зміни до Бюджетного кодексу – № 4347) і про збільшення ставки податку на викиди CO₂ до 30 грн (зміни до Податкового кодексу – № 4346). Джерелом наповнення фонду декарбонізації в законопроекті передбачено саме податок на викиди вуглецю. Також до початку повномасштабного вторгнення країни-агресора на територію України Міндовкілля працювало над розробкою Кліматичного фонду України, який планували запустити на початку 2023 р. Сьогодні цей процес призупинено.

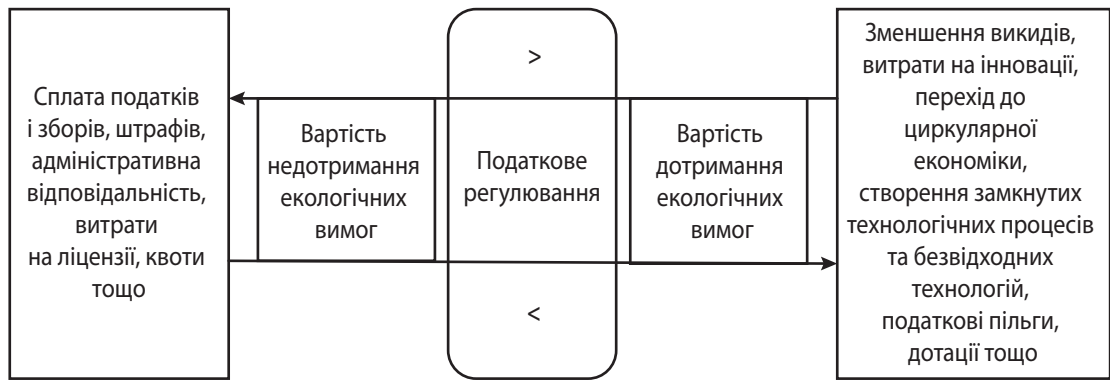
Отже, щорічні сумарні інвестиції у проекти з декарбонізації можуть сягати 4,7 млрд грн, а чистий додатковий ефект податкових надходжень до загального фонду держбюджету завдяки використанню цих коштів за принципом співфінансування очікується на рівні 1,95 млрд грн.

Планується 20% скорочення викидів CO₂ на підприємствах, що скористаються інструментами Державного фонду декарбонізації. Передбачається, що кошти фонду будуть спрямовуватися лише на проекти, які сприяють скороченню викидів CO₂ і мають енергоефективний, екологічний і соціальний ефекти [18].

У цілому, можливу дію екологічного податкового регулювання залежно від дотримання або недотримання екологічних вимог і його впливу на прийняття рішень забруднювачами навколишнього природного середовища можна наочно навести за допомогою моделі, наведеної на *рис. 2*.

Зважаючи на ряд існуючих проблем, зростання частки залучення інвестицій і створення джерел фінансування природоохоронних заходів, а також стимулювання запровадження у виробничо-господарській діяльності підприємств енерго- та ресурсозберезувальних, маловідходних і безвідходних технологій, необхідно вдосконалити чинну систему екологічного оподаткування шляхом запровадження таких заходів, як:

- ✦ запровадження прогресивної системи екологічного оподаткування, тобто при збільшенні обсягів утворення відходів та викидів парникових газів ставки екологічного податку мають збільшуватися;
- ✦ запровадження пільгового оподаткування для тих підприємств, які постійно скорочують обсяги викидів, скидів та розміщення відходів, а також використовують у своїй виробничо-господарській діяльності ресурсозберезувальні та безвідходні технології;
- ✦ розробка системи оподаткування енергоносіїв як екологічного регулювання на заміну контролю за рівнем забруднення навколишнього природного середовища;
- ✦ запровадження податку на продукцію, яка містить екологічно шкідливі речовини (такий податок існує в більшості європейських країн);
- ✦ надання державного фінансування, дотацій або компенсаційних виплат підприємствам, які впровадили енерго-, ресурсозберезувальні, безвідходні технології у своїй виробничо-господарській діяльності, а також тим суб'єктам господарювання, які використовують альтернативні джерела енергії;
- ✦ введення штрафів (або збільшення розмірів існуючих) за екологічні правопорушення, недотримання вимог екологічного законодавства та забруднення довкілля;

Рис. 2. Схема впливу екологічного податкового регулювання на прийняття рішень забруднювачами навколишнього природного середовища

Джерело: авторська розробка.

- ✦ поступове наближення розмірів вітчизняних ставок екологічних податків до європейських (зокрема, щонайменше у 50–60 разів підвищити ставки податку на викиди CO₂), особливо в умовах реалізації Європейського Зеленого Курсу;
- ✦ обов'язкове запровадження та законодавче закріплення вимог цільового використання коштів від екологічного податку виключно на природоохоронні заходи та екологічні цілі, стимулювання модернізації підприємств-забруднювачів.

Разом із тим, варто враховувати те, що реалізація таких заходів без системного підходу може призвести до негативних наслідків та спричинити серйозні ризики суб'єктам господарювання та державі, наприклад:

- ✦ ризик зниження ділової активності суб'єктів господарювання через втрату ліцензій, дозволів або зменшення рентабельності виробництв унаслідок високих ставок екоподатків;
- ✦ припинення або скорочення діяльності підприємств, і, як наслідок, зростання частки безробіття;
- ✦ через зростання ставок екоподатку можливе підвищення цін на товари та послуги через прагнення виробниками зберегти рівень прибутковості підприємств;
- ✦ загрози енергетичній та екологічній безпеці підприємств та країни.

Таким чином, крім необхідності підвищення ставок екологічного податку та запровадження системи штрафів за порушення вимог екологічного законодавства, необхідним є вдосконалення спрямування та розподілу надходжень від сплати екологічного податку та цільового використання коштів на фінансування природоохоронних заходів.

ВИСНОВКИ

Екологічні податки виступають основним інструментом стимулювання суб'єктів господарювання

до раціонального природокористування, енерго- та ресурсозбереження, а також впровадження у виробничо-господарську діяльність інноваційних безвідходних технологій.

Проаналізований досвід справляння екологічних податків у європейських країнах показав, що екологічні податки мають комплексний ефективний вплив на навколишнє природне середовище, стимулюють виробництво екологічно чистої продукції, зменшують екологічні ризики, популяризують інноваційні екотехнології. Вітчизняна система справляння екологічного податку є недосконалою та характеризується деякими проблемами, для вирішення яких необхідно впроваджувати досвід європейських країн у цій сфері.

Для вдосконалення системи екологічного оподаткування необхідно здійснити комплекс окреслених заходів, які дозволять передусім стимулювати виробників до раціонального природокористування, а також спрямують надходження від сплати екологічних податків у цільові фонди та програми з охорони навколишнього природного середовища. Проте здійснення таких заходів може негативно вплинути на виробничо-господарську діяльність підприємств, зменшити їх ділову активність, знизити показники прибутковості та рентабельності.

Особливості вітчизняної системи справляння екологічних податків повинні посилити зацікавленість до подальшого дослідження питань підвищення рівня ефективності політики екологічного оподаткування, особливо різних аспектів запровадження екологічних податків, які стимулюватимуть зменшення негативного впливу на навколишнє природне середовище, раціональне ресурсокористування, використання безвідходних і маловідходних технологій та збільшення частки альтернативних джерел енергії у виробничо-господарській діяльності підприємств. ■

БІБЛІОГРАФІЯ

1. Food and Agriculture Organization of the United Nations (FAO). URL: <https://www.fao.org/home/en/>
2. Honcharuk I. Use of Wastes of the Livestock Industry as a Possibility for Increasing the Efficiency of AIC and Replenishing the Energy Balance. *Visegrad Journal on Bioeconomy and Sustainable Development*. 2020. Vol. 9. Iss. 1. P. 9–14. DOI: <https://doi.org/10.2478/vjbsd-2020-0002>
3. Kaletnik G., Honcharuk I., Okhota Yu. The Waste-Free Production Development for the Energy Autonomy Formation of Ukrainian Agricultural Enterprises. *Journal of Environmental Management and Tourism*. 2020. Vol. 11. No. 3. P. 513–522. DOI: [https://doi.org/10.14505//jemt.v11.3\(43\).02](https://doi.org/10.14505//jemt.v11.3(43).02)
4. Калетник Г. М., Гончарук Т. В. Інноваційне забезпечення розвитку біопаливної галузі: світовий та вітчизняний досвід. *Бізнес Інформ*. 2013. № 9. С. 155–160. URL: https://www.business-inform.net/export_pdf/business-inform-2013-9_0-pages-155_160.pdf
5. Пришляк Н. В., Токарчук Д. М., Паламаренко Я. В. Забезпечення енергетичної та екологічної безпеки держави за рахунок біопалива з біоенергетичних культур і відходів : монографія. Вінниця : Консоль, 2019. 248 с.
6. Miceikiene A., Čiulevičienė V., Rauluskeviciene J., Štreimikienė D. Assessment of the Effect of Environmental Taxes on Environmental Protection. *Ekonomický časopis*. 2018. Nr. 66. Ch. 3. S. 286–308. URL: <https://www.zbw.eu/econis-archiv/bitstream/11159/3928/1/1688748067.pdf>
7. Miceikienė A., Gesevičienė K., Rimkuvienė D. Assessment of the Dependence of GHG Emissions on the Support and Taxes in the EU Countries. *Sustainability*. 2021. Vol. 13. Iss. 14. DOI: <https://doi.org/10.3390/su13147650>
8. Свиноус І. В. та ін. Екологічне оподаткування: світовий досвід та виклики для України / Свиноус І. В., Слободенюк О. І., Присяжнюк Н. М., Гаврик О. Ю., Осадчий М. С. *Інвестиції: практика та досвід*. 2021. № 15. С. 19–24. DOI: [10.32702/2306-6814.2021.15.19](https://doi.org/10.32702/2306-6814.2021.15.19)
9. Захаркіна Л. С., Новіков В. М. Екологічне оподаткування в Україні: перспективи удосконалення на основі зарубіжного досвіду. *Вісник Сумського державного університету. Серія «Економіка»*. 2020. № 4. С. 121–130. DOI: [10.21272/1817-9215.2020.4-14](https://doi.org/10.21272/1817-9215.2020.4-14)
10. Кравців В. С., Жук П. В. Екологічне оподаткування в Україні у європейському вимірі. *Фінанси України*. 2020. № 6. С. 8–24. DOI: <https://doi.org/10.33763/finukr2020.06.008>
11. Звіт щодо інструментів стимулювання зеленої модернізації промислових підприємств в країнах ЄС та в Україні. Київ, 2021. URL: <https://mepr.gov.ua/files/zvit.pdf>
12. Eurostat. URL: <https://ec.europa.eu/eurostat/databrowser/>
13. Державна казначейська служба України. URL: <https://www.treasury.gov.ua/ua/>
14. Валовий внутрішній продукт (ВВП) в Україні. 2021. URL: <https://index.minfin.com.ua/ua/economy/gdp/2021/>
15. Наказ Міністерства фінансів України «Про бюджетну класифікацію» від 14.01.2011 р. № 11 зі змінами та доповненнями. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0011201-11#Text>
16. Ковшун Н. Е., П'ятка Н. С. Сучасний стан фінансування природоохоронних заходів в Україні. *Український журнал прикладної економіки*. 2019. Т. 4. № 4. С. 241–249. DOI: <https://doi.org/10.36887/2415-8453-2019-4-28>
17. Database on Policy Instruments for the Environment / OECD. URL: <https://www.oecd.org/env/indicators-modelling-outlooks/policy-instrument-database/>
18. Механізми зменшення викидів CO₂ // Економічна правда. 31.03.2021. URL: <https://www.epravda.com.ua/projects/ekonomika-bez-vykydiv/2021/03/31/672462/>

REFERENCES

- “Database on Policy Instruments for the Environment”. OECD. <https://www.oecd.org/env/indicators-modelling-outlooks/policy-instrument-database/>
- Derzhavna kaznacheiska sluzhba Ukrainy. <https://www.treasury.gov.ua/ua/>
- Eurostat. <https://ec.europa.eu/eurostat/databrowser/>
- “Food and Agriculture Organization of the United Nations (FAO)”. <https://www.fao.org/home/en/>
- Honcharuk, I. “Use of Wastes of the Livestock Industry as a Possibility for Increasing the Efficiency of AIC and Replenishing the Energy Balance”. *Visegrad Journal on Bioeconomy and Sustainable Development*, vol. 9, no. 1 (2020): 9-14. DOI: <https://doi.org/10.2478/vjbsd-2020-0002>
- Kaletnik, G., Honcharuk, I., and Okhota, Yu. “The Waste-Free Production Development for the Energy Autonomy Formation of Ukrainian Agricultural Enterprises”. *Journal of Environmental Management and Tourism*, vol. 11, no. 3 (2020): 513-522. DOI: [https://doi.org/10.14505//jemt.v11.3\(43\).02](https://doi.org/10.14505//jemt.v11.3(43).02)
- Kaletnik, H. M., and Honcharuk, T. V. “Innovatsiine zabezpechennia rozvytku biopalyvnoi haluzi: svitovyi ta vitchyzniani dosvid” [Innovation Provision of Development of the Bio-Fuel Industry: World and Domestic Experience]. *Biznes Inform*, no. 9 (2013): 155-160. https://www.business-inform.net/export_pdf/business-inform-2013-9_0-pages-155_160.pdf
- Kovshun, N. E., and Piatka, N. S. “Suchasnyi stan finansuvannia pryrodookhoronnykh zakhodiv v Ukraini” [Current State of Financing Environmental Measures in Ukraine]. *Ukrainskyi zhurnal prykladnoi ekonomiky*, vol. 4, no. 4 (2019): 241-249. DOI: <https://doi.org/10.36887/2415-8453-2019-4-28>
- Kravtsiv, V. S., and Zhuk, P. V. “Ekolohichne opodatкування v Ukraini u yevropeiskomu vymiri” [Environmental Taxation in Ukraine in the European Dimension]. *Finansy Ukrainy*, no. 6 (2020): 8-24. DOI: <https://doi.org/10.33763/finukr2020.06.008>
- [Legal Act of Ukraine] (2011). <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0011201-11#Text>
- “Mekhanizmy zmeshennia vykydiv SO₂” [Mechanisms of Reducing CO₂ Emissions]. *Ekonomichna pravda*. March 31, 2021. <https://www.epravda.com.ua/projects/ekonomika-bez-vykydiv/2021/03/31/672462/>

- Miceikiene, A. et al. "Assessment of the Effect of Environmental Taxes on Environmental Protection". *Ekonomicky casopis*, no. 66, part 3 (2018): 286-308. <https://www.zbw.eu/econis-archiv/bitstream/11159/3928/1/1688748067.pdf>
- Miceikiene, A., Geseviciene, K., and Rimkuviene, D. "Assessment of the Dependence of GHG Emissions on the Support and Taxes in the EU Countries". *Sustainability*, vol. 13, no. 14 (2021). DOI: <https://doi.org/10.3390/su13147650>
- Pryshliak, N. V., Tokarchuk, D. M., and Palamarenko, Ya. V. *Zabezpechennia enerhetychnoi ta ekolohichnoi bezpeky derzhavy za rakhunok biopalyva z bioenerhetychnykh kultur i vidkhodiv* [Ensuring Energy and Environmental Security of the State at the Expense of Biofuel from Bioenergy Crops and Waste]. Vinnytsia: Konsol, 2019.
- Svynous, I. V. et al. "Ekolohichne opodatкування: svitovyi dosvid ta vyklyky dlia Ukrainy" [Environmental Taxation: World Experience and Challenges for Ukraine]. *Investytsii: praktyka ta dosvid*, no. 15 (2021): 19-24. DOI: 10.32702/2306-6814.2021.15.19
- "Valovyi vnutrishnii produkt (VVP) v Ukraini. 2021" [Gross Domestic Product (GDP) in Ukraine. 2021]. <https://index.minfin.com.ua/ua/economy/gdp/2021/>
- "Zvit shchodo instrumentiv stymulivannia zelenoi modernizatsii promyslovykh pidpriemstv v krainakh YeS ta v Ukraini" [Report on Instruments for Stimulating Green Modernization of Industrial Enterprises in EU Countries and Ukraine]. Kyiv, 2021. <https://mepr.gov.ua/files/%D0%B7%D0%B2%D1%96%D1%82.pdf>
- Zakharkina, L. S., and Novikov, V. M. "Ekolohichne opodatкування v Ukraini: perspektyvy udoskonalennia na osnovi zarubizhnoho dosvidu" [Environmental Taxation in Ukraine: Prospects of Improvement Based on Foreign Experience]. *Visnyk Sumskoho derzhavnoho universytetu. Seriya «Ekonomika»*, no. 4 (2020): 121-130. DOI: 10.21272/1817-9215.2020.4-14